

LIBERTATE NAȚIONALĂ — LIBERTATE ECLEZIASTICĂ ÎN GÎNDIREA LUI SIMION BĂRNUȚIU

În epoca de ascensiune, burghezia, care-și anunța prin ideologia ei revoluția politică, a fost partizanul înflăcărat al ideii de libertate. Îndreptată împotriva feudalismului, revoluția burgheză a recurs la ideea de libertate și a inclus-o în arsenalul ideologic propriu, folosind-o ca principală armă împotriva bătrînei ordini feudale.

Revoluția burghezo-democratică românească de la mijlocul veacului trecut n-a făcut nici ea excepție. Prin ideologii ei, burghezia românească a îmbrățișat ideea de libertate, s-a folosit de această puternică armă care făcea ocolul întregii Europe din aceea vreme, considerînd-o de maximă eficacitate în drumul său spre ascensiune. Și, întocmai ca burghezia europeană, s-a debarasat de ea în momentul cînd a simțit că ascuțișul ei îi poate deveni potrivnic.

Printre cei care au purtat cu binemerită fală stindardul ideii de libertate, făcînd din ea un crez suprem și un ideal politic, moral și social, se numără, la loc de frunte, Simion Bărnuțiu.

Că în filosofia lui a fost influențat de Kant, în afara altor influențe pe care le-a suferit, filosofie care, după propria lui constatare, a revoluționat gîndirea filosofică, punînd bazele unei noi perioade¹, este un lucru de multă vreme demonstrat².

Tocmai de aceea se impun lucrării noastre cîteva precizări privitoare la implicațiile ideii de libertate în filosofia kantiană, pentru a putea observa pînă unde împărtășește fără rezerve ideea de libertate din filosofia kantiană,

---

¹ Referitor la această problemă, Bărnuțiu notează în „Dreptului natural privat”, Iași, 1868, p. 93: „În Germania s-a început un period nou de la Kant, atît în filosofia în generiu, cît și în știința dreptului în specia”.

² Vezi în acest sens: G. Bogdan-Duică, „Kantiani români”, în „Semănătorul”, 1904; idem, „Viața și ideile lui Simion Bărnuțiu”, București, 1924; P. Pandrea, „Filosofia politico-juridică a lui Simion Bărnuțiu”, București, 1935; D. D. Roșca, „Europeanul Bărnuțiu”, în *Oamenii și climate*, Cluj, 1971; R. Pantazi, „Simion Bărnuțiu, Opera și gîndirea”, București, 1967; D. Ghișe și T. Pompiliu, *Contribuții la cunoașterea operei lui Simion Bărnuțiu*, în *Cercetări filozofice* (= *Revista de filosofie*) nr. 3 din 1964, p. 357—369.

adică în ce măsură și în ce sens Bărnuțiu este kantian și, mai ales, să distingem unde anume și în ce mod Bărnuțiu se detașează de sursă, depășind, prin realismul său, pe filosoful de la Königsberg.

Ideea de libertate, idee centrală în gândirea filosofului german, urmărită cu spirit critic în operele sale fundamentale: „Critica rațiunii pure“, „Critica rațiunii practice“ și „Critica puterii de judecare“, lucrări la care Bărnuțiu face dese referiri, a fost analizată în trei ipostaze: libertatea ca și cunoaștere teoretică, libertatea ca acțiune morală și, respectiv, libertatea ca și creație artistică.

În nemărginitul său respect față de om, Kant a crezut cu sinceritate că ceea ce l-a făcut pe om să ajungă ceea ce este și ceea ce-l va potența în viitor sînt cunoștințele sale științifice, știința lui deci, căci prin știință, omul se eliberează de tarele naturii primare, sălbatice, veșnic dezlănțuită și ostilă lui. Cultivînd știința, omul poate supune natura, eliberîndu-se de ea, rupîndu-se însă în raport cu aceasta, cîștigîndu-și astfel „*libertatea față de realitate*“, adică forma „*negativă*“ a libertății. Este libertatea care-l individualizează pe om față de semenii lui. Dar acest mod de manifestare a libertății nu este suficient. Libertatea omului ca Om îmbracă un dublu aspect: „*libertatea negativă*“, în înțelesul de mai sus, și „*libertatea pozitivă*“. Aceasta din urmă formă a libertății se manifestă în planul social. Omul nu este opus numai naturii, ci și grupului din care face parte, societății. Manifestarea pleneră a libertății îmbracă cu necesitate aceste două ipostaze: „*libertatea negativă*“, unde omul, opus naturii se eliberează de aceasta subordonînd-o scopurilor lui prin cunoaștere științifică și „*libertatea pozitivă*“, unde omul, opus realității sociale, trebuie să se elibereze în raport cu aceasta. „*Libertatea de a acționa asupra realității*“ îl opune pe om societății, dar nu-l exclude din ea, menirea lui fiind transformarea societății din acest raport practic, față de ea. La Kant, singura libertate autentică este „*libertatea pozitivă*“, „*libertatea de a acționa asupra realității*“. Dar la Kant, din păcate, forma pozitivă a libertății nu se poate realiza, societatea neoferind condiții pentru înfăptuirea ei. A-temporală și a-spațială, moralitatea kantiană, deși clădită pe ideea libertății, se transferă într-o lume suprasensibilă, care zădărnicește orice eforturi umane de a o pătrunde și transpune în lumea reală a faptelor, în lumea sensibilă. Revoluționară la început, teoria kantiană a libertății invită, în final, la supunere, la contemplație. De aici încolo rațiunea filosofului german obosește, se întunecă, spiritul critic decade, iar etica sa pactizează cu religia. Destinul omului s-a închis, libertatea, atît de dorită, nu se poate realiza plenar în forma sa pozitivă.

Ce a luat Bărnuțiu din această filosofie a moralei, de altfel tentantă, care a făcut, realmente, epocă, revoluționînd gândirea filosofică a vremii sale și care a fost acceptată fără rezerve de unii, contestată în aceeași măsură de alții, acceptată parțial, sau valorificată critic?

Condiționat de situația concret-istorică în care se afla Transilvania veacului său, în gândirea lui Bărnuțiu nu atît fundamentarea metafizică a ideii de libertate predomină, cît realizarea ei practică, faptică, în planul socialului. Este aceasta, de fapt, o trăsătură dominantă a activității întregii pleiade de gînditori români pașoptiști.

Gîndind în maniera contractualistă, Simion Bărnuțiu consideră că toți oamenii s-au născut liberi, și că această stare „naturală”, bazată pe un „contract” social este perpetuu reînnoită de către fiecare generație. Bărnuțiu vorbește despre realizarea unui contract „al tuturor (membrilor — n.n.) cu toți”³, cu referire la membrii fondatori ai societății, pe de o parte iar pe de altă parte, la naștere, societatea încheie acest contract cu noul ei membru.

Această libertate naturală, proprie atît comunităților cît și fiecărui individ în parte, presupune, implicit, starea de egalitate între indivizi, între comunități. În virtutea contractului social, bazat pe „o uniune a voinței”⁴, în concepția lui Bărnuțiu nu există, și nu pot exista, decît „societăți libere”, pentru că aceasta este starea absolut normală, naturală, firească, deduce gînditorul. Orice abatere de la această stare de libertate pune sub semnul întrebării existența societății însăși. Profesorul sălajeian nu întîrzie să facă cunoscută precizarea: „Așadar societatea nu se întinde mai departe decît pînă unde se întinde libertatea, adică determinațiunea cea independentă a celor uniți într-însa”⁵. Unindu-se de bună voie în comunități, oamenii n-au renunțat, cîtuși de puțin, la starea lor inițială de libertate. Prin voința comună ei au întemeiat societatea tocmai pe baza libertății și egalității. Societatea, a cărei existență este posibilă numai pe baza egalității, este, de fapt, cadrul în care se manifestă libertatea individuală și, prin aceasta, cea colectivă, universală.

Ca reprezentant al claselor progresiste românești, aderînd la ideea de libertate și formulînd-o plecînd de la Kant-Krug, Bărnuțiu o face în spiritul ideii raționalismului european. Ceea ce trebuie remarcat în cazul gînditorului român este faptul că el nu rămîne la o simplă preluare ad literam a conceptului de libertate din filosofia kantiană. La acest aspect al problemei vom face referiri mai ample în rîndurile de mai jos.

În gîndirea lui Simion Bărnuțiu vom observa lesne cum, de la planul universalului moral, unde era plasată libertatea în gîndirea filosofului german, el va ajunge la un alt plan, acela al individualismului național. Omul abstract din filosofia kantiană devine la Bărnuțiu omul concret: românul transilvănean, lipsit de drepturile lui cele mai intime. Ceea ce în filosofia lui Kant însemnau obligații morale ale omului, la Simion Bărnuțiu ele devin drepturi reale ale acestuia. Omul lui Bărnuțiu nu numai că este înzestrat de la natură cu libertate deplină și cu starea de egalitate, dar, în virtutea acestui fapt, el are și obligația, izvorîtă logic din același drept rațional, de a respecta acest statut, de a se descătușa și de a le redobîndi, dacă libertatea și egalitatea au fost știrbite. Revenirea omului la starea lui de libertate naturală inițială este deci un drept și o obligație a acestuia. Prin această nuanțare a ideii de drept Bărnuțiu a fundamentat, de altfel, și dreptul românilor transilvăneni de a-și recîștiga libertatea lor ca națiune. Această interpretare a ideii de libertate și a ideii de drept, de dreptate, conferă gîndirii politice bărnuțiene personalitate deplină, depășind prin realismul acestei

³ S. Bărnuțiu, *Dreptulu naturale privatu*, Iași, 1868, p. 261.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*, p. 265—266.

viziuni sursa de la care a pornit. Așadar, omul abstract, aureolat cu drepturi și libertăți la fel de abstracte, din filosofia kantiană (și nu numai kantiană), dispăre la gânditorul nostru. În locul lui apare omul concret, omul ca individualitate socială, supus legilor care generează și guvernează societatea, dar nu robit și neputincios în fața acestora. Coborârea conceptului de om din sfera intangibilă a transcendentului și împlinirea lui cu drepturi reale — iată marea contribuție adusă de teoreticianul român la îmbogățirea gândirii filosofo-politice europene.

Se observă la Simion Bărnuțiu o deplasare a centrului de greutate de la universalitate la individualitate. Acest mod de a pune problema este tipic raționalismului din toate timpurile. Întreaga existență se realizează în plenitudinea ei în și prin individual. În „*Psihologia empirică și logică*“, Bărnuțiu se explică: „*Individualitatea e un caracter fundamental al tuturor ființelor mărginite, căci fiecare ființă mărginită, pe lângă toată comuniunea cu ființele de specia sa, este și rămâne o ființă singular determinată, care adică se distinge prin note proprii de fiecare altă ființă din specia sa*“⁶. Observăm, prin urmare, că în concepția sa generală despre lume Bărnuțiu consideră că individualul are un drept imprescriptibil la existență. Acest drept este inalienabil pentru că-și are rădăcinile înfipte în rațiune. Avem de a face, deci, cu un drept natural și rațional. Un drept nescris, dar înscris în rațiune, înnăscut și inerent persoanei⁷. Și dacă este natural ca existența să fie o sumă de individualuri, atunci distrugerea oricărui individual este un act cu totul nenatural și împotriva „*firii*“, împotriva ideii de drept. De aici, de la aceste precepte cu valabilitate generală, izvorâte direct din dreptul natural, drept așezat deasupra oricărui drept pozitiv, va analiza Bărnuțiu, profund și concret, în marele Discurs rostit în catedrala Blajului la 2/14 mai 1848, situația românilor transilvăneni. De la libertatea individului, ca punct de plecare în abordarea problemei dreptului, se ajunge la libertatea și egalitatea tuturor oamenilor. Această idee nobilă, umanitaristă și profund progresistă, este viu prezentă în paginile memorabilului discurs, operă capitală în definirea concepției politico-juridice a gânditorului român.

„*Dacă odată e persoană fiecare om, atunci nu poate să fie un om mai persoană decât altul, prin urmare nu poate să zică către alți oameni: «Eu sint statul, voia mea e lege pentru toți»*“⁸ subliniază gânditorul. De egalitatea deplină a oamenilor se leagă strâns și problema libertății lor, egalitatea și libertatea inșilor fiind drepturi naturale ale acestora, drepturi pe care nimeni nu le poate ataca, distruge sau eradica. De la individual, de la om deci, Bărnuțiu ajunge la comunități, la popoare, la națiuni. Omul, liber fiind, se unește în comunități, în sate și state, observă gânditorul. Dar această unire a oamenilor nu duce la diminuarea drepturilor lor, la uzurparea acestora, lucru reieșit din contractul social, fapt subliniat de noi și mai sus. Dimpotrivă, aceste drepturi și libertăți vor deveni trăsături dominante și definitorii ale comunităților umane. Făcând analogia între persoană și națiune și considerând

⁶ *Idem, Psihologia empirică și logică*, Iași, 1871, p. 5.

⁷ D. D. Roșca, *op. cit.*, p. 90.

⁸ S. Bărnuțiu, *Românii și ungerii*, Cluj, 1924, p. 35.

națiunea ca persoană în cadrul umanității, Bărnuțiu atrage atenția că: „*Dacă e persoană oricare națiune, atunci o națiune nu poate fi mai persoană decât alta, prin urmare nu poate să zică către celelalte națiuni din același stat: «numai eu sînt statul, numai limba mea poate fi limbă diplomatică, iar ale voastre trebuie să se smulgă ca neghina din grîu;» . . .*”⁹

Deplina și imprescriptibila egalitate a oamenilor între ei derivată din simplul și atât de esențialul fapt că ei există, duce, deci, la concluzia progresistă că și popoarele, națiunile sînt egale între ele și, implicit, libere. Prin urmare nici una dintre ele nu poate, în temeiul dreptului, emite pretenții de dominare asupra altora, fie acestea din urmă mai mari sau mai mici. Adevărul exprimat de această idee i-a asigurat perenitatea și prosperitatea, vigoarea și actualitatea. Iată cît de profund a gîndit revoluționarul pașoptist Bărnuțiu, iată în ce constă vizionarismul lui.

Nici o convenție, nici un tratat nu poate lipsi națiunile de drepturile și libertățile lor. Și aceasta datorită faptului că dreptul natural, „*dreptul firii*”, e mai presus decît orice drept pozitiv. Pentru a fi validat, dreptul pozitiv trebuie să așeze la fundamentul său dreptul natural și rațional. Dacă această condiție hotărîtoare nu este îndeplinită, dreptul pozitiv nu mai este „*drept*”, ci un simplu instrument al puterii, un instrument nenatural, desigur, și, prin urmare, efemer.

Mergînd pe această cale, gînditorul sălăjean credea cu sinceritate că aceste norme izvorîte din dreptul natural și rațional trebuie să devină statut obligatoriu și în relațiile dintre popoare, dintre națiuni. Dînd glas simțămintelor ce animau inimile tuturor românilor transilvăneni în cursul revoluției pașoptiste (ca și în toată îndelungata lor existență), Bărnuțiu proclamă: „*națiunea română dă de știre națiunilor conlocuitoare, că voină a se constitui și organiza pe temei național, n-are cuget dușman în contra altor națiuni, și cunoaște același drept pentru toate, voiește a-l respecta cu sinceritate, cerînd respect împrumutat după dreptate: prin urmare, națiunea română nici voiește a domni peste alte națiuni, nici nu va suferi a fi supusă altora, ci voiește drept egal pentru toate*”¹⁰. Mai departe, Bărnuțiu face o constatare de valoare deosebită, anume că orice națiune, care a ajuns la conștiința de sine, nu mai poate, pe temeiul dreptului, suferi jugul alteia: „*Fiind că națiunea — spune Bărnuțiu — ajungînd la conștiința libertății, de aci înainte nu se mai poate purta ca servitoarea altor națiuni; ci va (dorește — n.n.) a se ține și a se purta ca o națiune liberă*”¹¹. Iată aceea nuanțare a dreptului natural la care făceam referire mai sus: dreptul popoarelor de a-și cîștiga libertatea uzurpată prin forță, prin păci rușinoase și tratate nedrepte, de altfel nule de drept („*Pactum turpe est ipso jure nullum*”, îl cita Bărnuțiu pe Cicero).

Cel de al doilea aspect al problemei libertății în gîndirea lui Simion Bărnuțiu, pe care dorim să-l dezbatem aici, se referă la ceea ce s-ar putea numi libertate ecleziastică. Sîntem însă obligați să facem, de la început, pre-

⁹ *Ibidem.*

¹⁰ *Ibidem.*, p. 42.

¹¹ *Ibidem.*

cizarea că acest aspect al problemei libertății n-a fost tratat de gânditorul nostru separat, ca o problemă aparte, ci ca o fațetă a problemei libertății naționale, lucru ce-l vom evidenția pe parcurs. De altfel, Bărnăuțiu însuși face precizarea că nu aspectul dogmatic al libertății bisericii îl interesează, ci aspectul profan, politic.

Epoca în care a trăit și a activat ca ideolog de frunte al revoluției pașoptiste a fost, așa cum s-a precizat și dovedit, una dintre cele mai complexe pe plan național și internațional.

Statutul principatului Transilvaniei i-a impus lui Simion Bărnăuțiu o abordare nuanțată a problemei naționale. Pînă la anul 1688 Transilvania fusese principat autonom sub suzeranitate turcească. La această dată principele Mihail Apafy renunță la protectoratul turcesc (de notat că turcii fuseseră învinși la Viena, în 1683) și trece Transilvania sub protectorat austriac. Leopold I, împăratul austriac din aceea vreme, găsește o Transilvanie cu o populație net majoritară românească, dar lipsită de drepturi politice, fără o nobilime autohtonă puternică și de religie ortodoxă. Dacă turcii „s-au mulțumit” a exploata marele principat al Transilvaniei în special sub raport economic și politic, Casa austriacă și-a extins exploatarea și pe plan spiritual¹².

Convertirea românilor din Transilvania la catolicism a fost o primă sarcină pe care și-au asumat-o noii „protectori” ai Transilvaniei. Rezistînd pe pozițiile ortodoxiei în timpul reformelor religioase din vremea suzeranității turcești, majoritatea clerului român, ademenit prin promisiuni „a căror realizare a rămas pe urmă timp de multe decenii un pios deziderat, și care în fapt nu s-au împlinit niciodată întocmai”¹³, în speranța de a scăpa de supremația superintendentului calvin și de a beneficia, cel puțin preoții, dacă nu și poporul convertit, de o mai bună stare, au semnat declarația de „unire” cu biserica Romei. Ce a urmat, se știe: superintendentului i-a luat locul iezuitul sau primatul ungar, iar speranțele legate de această unire au fost, în majoritatea lor, înșelate. Ceea ce s-a „realizat” prin „unire” a fost scindarea poporului român transilvan în „uniți” și „neuniți”, cu toate gravele repercusiuni ce au urmat din această artificială împărțire¹⁴.

În Discursul său, Simion Bărnăuțiu face referiri la actul „unirii” religioase, referiri ce trebuie bine decantate, mai ales că ele au dat prilej la vii polemici¹⁵.

Instituția bisericii a avut în Transilvania secolului al XIX-lea un rol important. Într-un anumit moment al vieții noastre naționale, singură instituția bisericească mai rămăsese pista de lansare a ideilor și idealurilor noastre naționale. De aceea, ni se pare firesc ca, atît prerevoluționarii, cît și pleiada revoluționarilor pașoptiști să acorde acestei instituții cuvenita atenție. Evi-

¹² Pentru detalii, vezi L. Blaga, *Gîndirea românească în Transilvania în secolul al XVIII-lea*, București, 1966.

¹³ L. Blaga, *op. cit.*, p. 30.

¹⁴ Pentru o mai nuanțată apreciere asupra urmărilor „unirii” vezi „*Din istoria Transilvaniei*”, I, București, 1960, 227—229.

¹⁵ Vezi gazeta „*Unirea*”, nr. 6, 7 și 8, an. IV, 1894, articolul „*Simion Bărnăuțiu și S. Unire*”.

dent, nu sub raport dogmatic prezenta interes problema bisericii ci, subliniem încă o dată, cum spune și Bărnuțiu în Discursul său, sub aspect politic¹⁶. De altfel, preocuparea lui Bărnuțiu pentru democratizarea acestei laturi a vieții naționale a poporului român din Transilvania datează înainte de anul 1848.

În decembrie 1842 Bărnuțiu scrie, pentru „*Foaie pentru minte...*“ de la Brașov, articolul „*Soborul cel mare al Episcopiei Făgărașului. Prologus galeatus.*“ Cum reiese și din titlul articolului, problema abordată de autor este cea a soborului cel mare, problemă ce preocupă ardent pe toți învățații noștri progresiști. Reînnoirea instituției sinodale însemna democratizarea bisericii. Însemna nu numai sustragerea bisericii de sub conducerea exclusivă a ei de către episcop, dar însemna, mai ales, participarea la treburile bisericești și a mirenilor. Însemna, deci, sustragerea bisericii de sub tutela străinilor, problemă gingașă de abordat. Riscul abordării acestei probleme reiese clar din scrisoarea ce-a însoțit articolul, scrisoare adresată de autor lui G. Barițiu: „... nu te teme, domnule, a-l tipări, ... toată responsabilitatea o iau pe mine; cu numele fă ce vei vrea, pune-l tot afară, sau numai două slove cum e în manuscript, sau nici o slovă, a nu-l pune de fel e mai bine, despre o parte, că atunci n-au de a face atîta cu autorul, și cearcă mai de fără patimă lucrul însuș. Oricum, de-l va lăsa censura, ce și cred, nu te teme a-l tipări, că eu nu m-am temut a-l scrie“¹⁷. Bărnuțiu atrage atenția asupra faptului că convocarea anuală a „soborului“ era o prevedere a dreptului bisericii românești, invocînd trecutul, cînd, anual, „soborul“ era convocat, ca pildă de urmat pentru prezent și viitor. Apoi, zice autorul, la treburile bisericești participau nu numai clericii, „ba din mireni încă erea datina a chema pe unii mai de frunte, și mai puternici în cuvînte și în fapte...“¹⁸ Pentru neconvocarea anuală a „soborului“, Bărnuțiu îi face vinovați pe episcopii vînduși autorităților străine, avînd, „pofta domnirii“, iar nu „iubirea drepturilor bisericii noastre“¹⁹, iubire pe care le-au spulberat-o din inimi și minți iezuiții, acești propovăduitori de idei „inimice libertăților noastre bisericești“²⁰. De la Roma, de la institutul „*De Propaganda fide*“, tinerii noștri se întorceau acasă „brăniți și crescuți cu laptele absolutismului bisericii latinești“²¹, idei contrare tradiției și dreptului bisericii române. Pentru a ține trează conștiința neamului românesc atunci cînd numai puținele școli și biserica puteau face acest lucru, pentru a-i face pe oameni „mai înțelegători cînd mor, decît cînd se nasc“²², „mai luminați“²³, nu pentru a-i împuia cu tot felul de superstiții, cum fac călugării, biserica, ca un stat de altfel, trebuie să fie organizată pe baze absolut democratice, să aibă o constituție („*constitutio Ecclesiae*“), una care să respecte tradițiile naționale, nu una de îm-

¹⁶ S. Bărnuțiu, *Românii și ungurii*, Cluj, 1924, p. 19.

¹⁷ S. Bărnuțiu, *Soborul cel mare al Episcopiei Făgărașului. Prologus galeatus*, în G. Bogdan-Duică, „*Viața și ideile lui Simion Bărnuțiu*“, București, 1924, p. 212.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*, p. 215.

²¹ *Ibidem*, p. 216.

²² *Ibidem*, p. 217.

²³ *Ibidem*.

prumut. Toate acestea trebuie să se înfăptuiască pe temeiul „dreptului cel neînstrăinat al libertății conștiinței”^{23 a}.

Unirea bisericii românești, de rit ortodox, cu cea latinească, de rit catolic, a dus inevitabil la scindarea poporului român a cărui unitate, atât de necesară, fusese asigurată pe plan spiritual. Taxarea „uniților” ca fiind „recepti” în monarhie și nerecunoașterea „neuniților” a creat o atmosferă de suspiciune în rîndul românilor, „a tulburat pacea între frați”²⁴. Cine a beneficiat de această dezbinare? Desigur, cei ce au produs-o.

Înșirînd cîteva înlesniri acordate „uniților”, unele reale (deschiderea spre cultura apusului, de exemplu), Bărnuțiu nu uită să pună „în cumpănă și vulnerile înfipte națiunii noastre prin unire”^{24 a}. Apreciind corect că Romei nu i-a folosit la nimic „dezbrăcînd de demnitatea arhiepiscopoească pe arhiepiscopul românilor”²⁵, Bărnuțiu aprecia just că această unire, cu care „deodată a intrat o ură între români”²⁶, a avut ca scop maghiarizarea poporului român. Mai departe, scopul acestei maghiarizări era realizarea unei „patrii ungurești mari”²⁷, nobilii unguri simțind că dreptul de proprietate pe care și-l arogaseră pînă atunci asupra Ardealului se clătina, „pentru că din dreptul războiului cuceritor nu se naște proprietatea, ci numai posesiunea, pînă se simte în putere națiunea subjugată ca să scuture jugul”²⁸. „Unirea” religioasă de la 1701 era preludiul, forma deghizată a unirii politice preconizată de revoluția maghiară de la 1848. Avea, deci, această „unire” un substrat politic bine intuit și combătut de marele ideolog patriot.

În concepția bărnuțiană, cele două confesiuni românești trebuiau să fie libere, autonome, nu subjugate de o ierarhie străină, maghiară la catolici și sîrbă la ortodocși. Pentru că, așa cum „libertatea cea adevărată a oricărei națiuni nu poate fi decît națională”²⁹, așa și biserica, numai unită și națională, românească, deci, în cazul nostru, poate sluji la luminarea și îndreptarea nației.

Și, pentru ca să fie mai invederat faptul că Bărnuțiu n-a judecat „natura cea dogmatică a unirii”³⁰, ci doar aspectul politic, „ca un raport profan între unguri și români”³¹, gînditorul sublinia încă o dată: „Scopul meu nu e a chema pe români la uniune confesională, ci la uniune națională, cu care au fost uniți între sine români și atunci cînd nu erau pe pămînt formele religiunilor celor de astăzi și vor fi și cînd nu vor mai fi aceste. La această uniune îi chem eu pe români cu toată seriozitatea...”³².

Prin deceniul șase al veacului trecut, dorința justificată a românilor transilvăneni de a se reînființa Mitropolia ortodoxă română de la Alba Iulia

^{23 a} *Ibidem*.

²⁴ S. Bărnuțiu, *Românii și ungurii*, Cluj, 1924, p. 21.

^{24 a} *Ibidem*, p. 20.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Ibidem*, p. 21.

²⁷ *Ibidem*, p. 25.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Ibidem*, p. 27.

³⁰ *Ibidem*, p. 19.

³¹ *Ibidem*.

³² *Ibidem*, p. 43.

(desființată printr-o bulă papală în 1721, la insistența iezuiților), era tot mai viu discutată. Reluând problema libertății naționale sub aspectul respectării bisericii românești, Simion Bărnuțiu, acum proaspăt doctor în drept al Universității din Pavia, va elabora scrierea „*Mitropolia de Alba Iulia. O vorbă spusă la timpul său despre libertatea și unitatea beserecei românești*”³³. În această lucrare, scrisă la Viena, în 1854 Bărnuțiu va relua discuția asupra problemei libertății și unității bisericii românești, o va dezbate detaliat, va nuanța argumentele pe care le va aduce în cauza susținerii autonomiei acestei instituții românești.

Unirea religioasă va fi judecată acum de către Bărnuțiu din perspectiva libertății naționale și a educației naționale. Spiritul raționalist al gânditorului nu se desminte nici în această scriere. Plecînd de la considerentul că „*legea continuității domnește nu numai în lumea fizică, ma (dar — n.n.) și în cea morală*”³⁴, Bărnuțiu își exprimă convingerea „*că dacă se dezbină oarecare ram al corpului național, natura aceea înaltă, spiritul cel ce veghează peste vieața națiunii își pune toate puterile ca să unească iară ramul cu trupina și să vindece vătămătura*”³⁵.

Cel care a pledat întotdeauna pentru progres, pentru luminarea poporului său, o va face și acum, precizînd că o națiune nu se poate „*mîntui*” decît prin ea însăși, nu prin alta: „*Mîntuirea noastră nici vine de la sîrbi, nici de la lătini, din ambe părțile aceste numai perire ne vine și rușine, mîntuirea noastră numai de la noi înșine va veni deacă vom redica școli de agricultură, de industrie, de comerț . . . , aceasta e problema noastră, aceasta e ținta noastră . . .*”³⁶.

Problema confesională, adică a „unirii” sau „neunirii” cu biserica Romei, este importantă doar sub aspect politic. Ceea ce trebuie să ne intereseze în modul cel mai serios cu putință cînd analizăm această chestiune, este însăși existența noastră ca națiune, ca popor cult și civilizată. Iată la ce întrebare prealabilă trebuie să răspundem: „*care confesiune ajută mai mult cultura și existența noastră, . . . Acest calcul pune în cumpănă libertatea, educațiunea . . .*”³⁷. Și, judecată sub raportul „*punctului cel mare al sfintei libertăți*”³⁸, precum și al educației, problema primește lapidarul răspuns: prin noi înșine!

Ca și în Discursul de la Blaj, Bărnuțiu atrage atenția asupra faptului că nu-și propune a judeca confesiunile sub raport dogmatic, nu o „tulburare” a românilor este scopul dizertației lui, ci un îndemn la adresa românilor de a introduce „*în viața socială o educațiune civilă și politică după indigențele timpului în care trăim; . . .*”³⁹.

³³ Manuscrisul acestei scrieri se află la Biblioteca Academiei R.S.R., Filiala Cluj-Napoca, Secția manuscrise, Fondul Blajului, cota 167 mss roșu. A fost identificat de către prof. Teodor Pompiliu cărui-a-i mulțumesc și pe această cale pentru faptul că mi-a pus la dispoziție o copie transcrisă a acestei scrieri. Lucrare în curs de apariție.

³⁴ S. Bărnuțiu, *Mitropolia de Alba Iulia . . .*, p. 55.

³⁵ *Ibidem*, p. 55 v.

³⁶ *Ibidem*, p. 56 v.

³⁷ *Ibidem*, p. 58.

³⁸ *Ibidem*, p. 60.

³⁹ *Ibidem*, p. 65 v.

Analizând din nou problema așezării instituției bisericești pe baze democratice și foloasele ce le trage națiunea de pe urma acestei libertăți, ideologul pașoptist va exclama: „...doamne, ce inimă de piatră pot avea unii ca aceea cari nu sînt pătrunși de importanța libertății alegerilor și a sinoadelor și de influența cea mare a venerabililor (venerabilelor — n.n.) datine bisericești în soarta națiunii noastre, zău pe drept ne putem teme, că mai întîi ne vor călca libertățile bisericești, apoi biserica o vor adopera (folosi — n.n.) ca o mijlocire de joc spre orbirea noastră!”³⁹ a. Dacă libertatea „sinoadelor” va fi ștearsă, atunci străinii vor numi episcopi pe uneltele lor. Aceștia vor fi instrumentele guvernului străin și „nici o speranță ca unii ca aceștia să fie propagatorii culturai românilor”⁴⁰.

Spre finele pledoariei sale, ce cuprinde pagini întregi comparabile cu Discursul de la Blaj, unde se pledează pentru reînvierea Mitropoliei de Alba Iulia, ne va destăinui Bărnăuțiu ce înțeles a dat el cuvîntului „mitropolie”: „Mitropolia este pretutindeni pe unde sînt români: Mitropolia în înțelesul de «biserică» nu «de urbe» sînt satele și popoarele (în înțelesul de comunități — n.n.) românești, sîntem noi, românii. Întreabă pe toți românii, nu gazetele, să ști că ce vor zice toți românii aceea e «vox populi, vox Dei». Întreabă istoria care ne învață din cele trecute a prețui cele de față și a prevede cele viitoare”⁴¹. Observăm cum sfera demersurilor lui se fixează permanent în planul național.

Importanța deosebită a acestei scrieri, precum și întreaga sa pledoarie pentru dobîndirea de libertăți și așezarea pe baze democratice a bisericii românești, nu poate fi pusă la îndoială. Ea nu-i decît o fațetă a complexei probleme a libertății naționale și sociale, angajantă, realistă și deci, progresistă, ce se degajă din gîndirea lui Simion Bărnăuțiu.

Valorificarea integrală a concepției bărnăuțiene despre libertate, presupune analizarea detaliată și a acestui aspect al problemei, obiectiv ce nu ni l-am propus în rîndurile de față.

Analizînd însă, problema libertății în gîndirea politico-juridică a lui Simion Bărnăuțiu, precizăm și cu această ocazie că acuzația care i s-a adus în mod repetat, adică aceea de a fi identificat un „popor întreg, a maghiarilor, cu clasa stăpînitore a feudalilor”⁴², nu este întemeiată. Încă din primele pagini ale valorosului său discurs, Bărnăuțiu face delimitări precise. Vorbînd de anul 1437, ideologul precizează că „poporul nu putea suferi batjocurile marilor ungurești...”⁴³, că aristocrația maghiară „începură a-i pune la șerbitude și pe ungurii lor...”⁴⁴. Și exemplele s-ar putea continua. E vorba, indubitabil, de nobili, de ungurii din Dietă, nu de poporul maghiar. În fond, Bărnăuțiu s-a răfuit cu conducătorii maghiari nu cu poporul maghiar.

*
* * *

⁴⁰ *Ibidem*, p. 80 v.

⁴¹ *Ibidem*, p. 84.

⁴² Vezi V. Cheresteșiu, „Adunarea națională de la Blaj”, București, 1966, p. 427.

⁴³ S. Bărnăuțiu, „Românii și ungurii”, Cluj, 1924, p. 12.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 14.

La capătul acestor considerații asupra conceptului de libertate în filosofia lui Simion Bărnuțiu sîntem în măsură a afirma că, sub aspectul tratat de noi, acela al gândirii politice, gînditorul român s-a ridicat la nivelul gîndirii politice europene din vremea sa.

Bărnuțiu este un gînditor politic european nu pentru că s-a adăpat din prețiosul izvor al culturii apusene, ci, mai degrabă, după opinia noastră, pentru că, formîndu-se sub imperiul criticismului și spiritului raționalist-științific din filosofia kantiană, a valorificat aceste idei, care cuceriseră mințile și inimile ideologilor progresiști ai timpului, în gîndirea sa politică, iar adevărurile exprimate de el au dobîndit valoare universală.

VALENTIN DĂRĂBAN

LIBERTÉ NATIONALE — LIBERTÉ ECCLÉSIASTIQUE
DANS LA PENSÉE DE SIMION BĂRNUȚIU

(Resumé)

Dans l'étude ci-devant, l'auteur aborde le problème de la liberté, dans la pensée politique de Simion Bărnuțiu. Influencé par Kant et Roteck, l'idéologue roumaine de 1848, a quand même réussi à se formuler une conception politique originale, en se détachant des sources et on les dépassant par le réalisme de sa vision.

L'étude du problème fondamental, de la pensée de Simion Bărnuțiu, y est suivie aussi, sous l'aspect de la liberté de l'église roumaine, institution qui, à l'époque, détenait encore un rôle important dans la lutte des Roumains de Transylvanie pour la liberté nationale.

Evidemment, le problème de la liberté de l'église roumaine, de la „jonction” avec l'église de Rome (le passage d'une partie du clergé et du peuples a la religion greco-catholique), n'est pas envisagée sous un rapport dogmatique, mais politique, du point de vue de la liberté nationale et de la culture nationale. La question de l'unité et de la liberté de l'église roumaine est envisagé par notre penseur, comme une partie composante, du problème de l'unité et de la liberté nationale, du peuple roumain.